
CUPRINS

Introducere / 11

**Partea I. Criza economică și migrația pentru muncă
la nivelul Uniunii Europene** / 15

**Capitolul 1. Context general. Impactul crizei economice
asupra fenomenului migrației** / 17

1.1. Evoluții ale fluxurilor migratorii, accesului și
participării migranților pe piața muncii / 17

1.2. Evoluția remitențelor către România în timpul
crizei economice / 23

1.3. Evoluții pe piața muncii din România.

Cum devine migrația un orizont de viață / 26

1.4. Italia și Spania, principalele destinații pentru
migranții români plecați la muncă / 32

1.4.1. Cazul Spaniei / 33

1.4.2. Cazul Italiei / 40

Partea a II-a. Cercetarea sociologică / 45

Ce aduce nou cercetarea / 46

Capitolul 2. Date și metodă / 47

2.1. Datele / 47

- 2.1.1. Cercetarea cantitativă / 47
- 2.1.2. Cercetarea calitativă / 53
- 2.2. Metoda / 54
 - 2.2.1. Cercetarea cantitativă / 54
 - 2.2.2. Cercetarea calitativă / 59

Capitolul 3. Criza economică și migrația / 61

- 3.1. Percepții privind criza economică și efectele acesteia / 61
- 3.2. Evoluția și efectele migrației pentru muncă în străinătate / 66

Capitolul 4. Plecărilor la și revenirile de la muncă / 71

- 4.1. Rata plecărilor și rata revenirilor în țară / 71
- 4.2. Tipuri de migranți / 74
- 4.3. Istoricul plecărilor și destinațiile preferate / 77
- 4.4. De ce pleacă migranții în străinătate ? / 81
- 4.5. Migranții din România și piața muncii / 83
- 4.6. Diferențe de gen și vârstă / 93
- 4.7. Efectele crizei asupra migranților în străinătate / 98
- 4.8. Rețele de suport / 100
- 4.9. Locuirea migranților în străinătate / 110
- 4.10. Experiența migrației din perspectiva migranților / 112
- 4.11. Întoarcerea în țară / 120
 - 4.11.1. Determinanții migrației de revenire în țară / 120
 - 4.11.2. De ce se întorc migranții în țară / 125
 - 4.11.3. Satisfacția cu revenirea în țară / 131
 - 4.11.4. Planurile legate de șederea în țară / 132

Capitolul 5. Bani trimiși acasă de migranții români / 135

- 5.1. Evoluția remitențelor în bani / 143
- 5.2. La ce sunt folosiți în țară banii din remitențe / 144

Capitolul 6. Intenția de migrare / 149

- 6.1. De ce vor oamenii să plece la muncă în străinătate / 155

6.2. Planuri legate de plecarea în străinătate / 156

Concluzii / 161

Bibliografie / 175

Lista graficelor / 180

Lista tabelelor / 182

Lista casetelor / 184

Anexă: Chestionare-tip utilizate și ghidul de interviu / 185

Capitolul 1

CONTEXT GENERAL. IMPACTUL CRIZEI ECONOMICE ASUPRA FENOMENULUI MIGRAȚIEI

1.1. Evoluțiile fluxurilor migratorii, accesului și participării migranților pe piața muncii

Cercetările și studiile care au analizat modul în care situația economică determină modificări în evoluția migrației forței de muncă ne arată că, în ultimele decenii, în țările membre ale Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD), relația migrație–*context* economic nu este una liniară și mecanică, întrucât influențele perioadelor de criză economică asupra migrației sunt complexe și dificil de previzionat.

În acest sens, rapoarte ale OECD (2009) sau ale Organizației Internaționale pentru Migrație (e.g. Koehler et al., 2010) demonstrează că recesiunile economice anterioare, de la cea din 1973-'74, 1981-'82

*... este improbabil ca
motivația migrării să
dispară din cauza crizei
economice...*

și până la criza asiatică din 1997, nu au împiedicat tendința în creștere a migrației pentru muncă, oamenii continuând să migreze pentru muncă în afara granițelor țării lor și în aceste perioade. Potrivit datelor OECD, este improbabil ca motivația de a migra să dispară din cauza crizei economice: distanța dintre venitul pe cap de locuitor

între țările emergente și cele dezvoltate se va menține la fel de mare ca și înainte de criză, iar o dată situația stabilizată, cei care și-au amânat decizia de munci în străinătate se vor alătura maselor de migranți deja existente.

De asemenea, statisticile Organizației Internaționale pentru Migrație (OIM) ne indică faptul că, în ansamblu, de la instalarea crizei economice în anul 2007, fluxurile migratorii nete au rămas pozitive la nivelul Uniunii Europene.

Pentru a ilustra aceste evoluții, am inclus exemplele Spaniei și Italiei, țări cu un număr mare de migranți și, totodată, principalele țări de destinație pentru lucrătorii români. În Spania, datele OECD (2009) arată că fluxurile migratorii în anul 2009 rămăseseră la același nivel ca în 2008. Cu toate acestea, intrările în țară au înregistrat un declin. De asemenea, numărul migranților care au venit în scop de reunificare familială a scăzut semnificativ în 2008 comparativ cu 2007 – mai puțin de 100.000 de cazuri în 2008 față de 128.200 în 2007. Aceleași date (OECD, 2009) arată că, în Italia, contracția economică a diminuat cererea pentru forță de muncă: în 2008, aproximativ 10.000 de angajatori (5,6%) și-au retras cererile depuse în decembrie 2007.

Migranții, alături de tineri și bărbați, reprezintă categoriile cele mai afectate de criză în ceea ce privește participarea pe piața muncii. Chiar dacă impactul asupra diferitelor categorii nu este uniform și variază de la țară la țară și de la sector la sector, este cert faptul că lucrătorii migranți au fost loviți mai dur de deteriorarea situației economice decât angajații autohtoni. În plus, putem vorbi despre o diferențiere clară între modul în care criza este resimțită de lucrătorii din interiorul statelor membre UE și cei din afara UE. În timp ce rata șomajului printre migranții originari din UE a crescut în medie cu 2,8% în perioada 2008-2009, pentru migranții din afara UE ea a crescut cu 5%. O posibilă explicație stă în propensiunea mai ridicată a migranților din statele membre UE de a se întoarce în țara de origine, atunci când își pierd locul de muncă (Koehler et al., 2010).

Creșterea șomajului în rândul migranților este și rezultatul concentrării migranților în sectoare de activitate puternic dependente de ciclurile economice sau de tip sezonier. Acest lucru este confirmat de rata șomajului în rândul lucrătorilor migranți comparativ cu rata șomajului pentru populația nativă, calculată la nivelul anumitor țări (OECD, 2009). De asemenea, se pare că cel mai puternic resimt impactul crizei muncitorii imigranți necalificați și cei care muncesc fără acte. Muncitorii migranți calificați sunt puși la adăpost de pierderea locurilor de muncă datorită calificării și, adeseori, investiției pe care a făcut-o angajatorul în formarea și respectiv angajarea lor (Papadimitriou et al., 2010).

TABEL 1. Concentrarea migranților în sectoarele ce angajează munca necalificată

Grecia	Spania	Portugalia	Italia	Austria	Franța
32,0%	21,0%	15,9%	14,8%	10,0%	10,1%

Sursa: Date OECD, prelucrate de OIM (Koehler et al., 2010).

Studiile indică faptul că rata șomajului printre migranți ar fi fost mult mai înaltă la nivelul UE în eventualitatea în care migrația de revenire ar fi fost mai scăzută pentru anumite grupuri de migranți, precum cei din Europa Centrală și de Est.

... migranții din UE, atunci când își pierd locul de muncă, sunt mai înclinați să se întoarcă în țările de origine... migranții din afara statelor UE preferă să rămână în țările de destinație, chiar dacă își pierd locurile de muncă...

S-a observat că migranții din UE, atunci când își pierd locul de muncă, sunt mai înclinați să se întoarcă în țările de origine. Această revenire are un caracter preponderent temporar, strategia migranților vizând reîntoarcerea în țara de destinație în cazul ivirii unor oportunități economice sau a unei redresări a pieței muncii. Pe de altă parte, migranții din afara statelor UE preferă să rămână în țările de destinație chiar dacă își pierd locurile de muncă.

Această decizie este determinată de dificultățile legate de obținerea vizei sau a permiselor de muncă, a barierelor administrative, a costurilor și a lipsei alternativelor legate de reintrarea în țara-gazdă. În plus, se adaugă de multe ori costurile de călătorie ridicate, faptul că supraviețuirea familiei rămase acasă depinde de banii trimiși de migrant sau lipsa totală de orizont în țara de origine, unde criza pune și mai multe probleme.

Dincolo de statisticile care atestă numărul migrantilor reveniți în anumite state, nu există studii specifice care să descrie aprofundat fenomenul. Nu se cunoaște exact care este durata revenirii, dacă aceasta este una temporară sau definitivă și în ce măsură este ea provocată de criză sau reprezintă o evoluție firească a ciclurilor de migrație, care sunt doar accentuate de criză. Se știe că după o perioadă petrecută la muncă în străinătate, migrații își ating total sau parțial obiectivele migrației și atunci propensiunea către revenire este mai mare. Este foarte posibil ca, de fapt, să nu avem de-a face decât cu o revenire temporară. De asemenea, ar trebui luată în calcul ipoteza potrivit căreia criza poate fi mai suportabilă în țările de destinație decât în țările de origine.

Criza a avut consecințe diferite asupra migrației bărbaților și femeilor și a situației de pe piața muncii în țările de destinație. Ponderea migrației feminine a crescut pe perioada crizei, în mare parte ca urmare a creșterii șomajului în sectoarele economice unde forța de muncă era predominant masculină (construcții) și a menținerii cererii pentru forță de muncă în sectoare precum munca la domiciliu (curățenie, îngrijire bătrâni și copii) (OECD, 2009).

O modalitate de atenuare a impactului negativ al crizei economice este reprezentată de mobilitatea profesională a lucrătorilor migrați. Ne putem aștepta, prin urmare, la o creștere a mobilității intersectoriale dinspre sectoarele puternic afectate de criză către cele mai puțin atinse. Spre exemplu, în Spania, se observă o creștere cu 15% a numărului de lucrători agricoli în 2009 față de 2008 (Koehler et al., 2010).

Un alt mecanism la care migrații ar putea recurge pentru a face față crizei ar putea fi să desfășoare activități independente și antre-

prenoriatul. De aceea, evoluția acestui indicator poate oferi informații prețioase referitoare la consecințele produse de contracția economică asupra activităților lucrative ale migranților. Statisticile relevă că angajarea pe cont propriu este mai ridicată în rândul migranților decât în rândul populației native cu nivel de pregătire similar.¹

Cercetările empirice evidențiază însă că relația dintre ciclurile economice și rata angajărilor pe cont propriu este instabilă: conform unora, ea este mai degrabă negativă, conform altor studii corelația este pozitivă. Constant și Zimmermann (2004) arată în cercetările lor derulate în Germania că angajarea pe cont propriu este una dintre principalele strategii de evitare a șomajului pentru migranți, confirmând ipoteza conform căreia angajarea pe cont propriu este răspunsul pe care îl dau migranții dificultăților întâmpinate pe piața muncii. Această ipoteză este susținută și de către directorul general al serviciului pentru Imigrări din Spania, Markus Gonzales Bleifuss (septembrie 2010). Acesta menționează că migranții ar trebui să se orienteze spre dezvoltarea activităților pe cont propriu întrucât astfel se pot adapta mai bine la cerințele și la schimbările de pe piața muncii. În acest sens și în scopul combaterii muncii la negru, Spania și-a propus simplificarea procedurii prin care migranții pot trece de la statutul de angajat la munca pe cont propriu.

Cu toate acestea, raportul OECD (2009) cu privire la impactul crizei asupra migrației constată că există puține date care să susțină că acest tip de comportament este de succes în perioadele de declin economic. De asemenea, referindu-ne strict la cele două state pe care le-am luat drept exemplu, observăm două situații aproape opuse: în Spania, numărul migranților, lucrători pe cont propriu a scăzut în perioada iunie 2008 – februarie 2009 cu 24.000 (aproximativ 10%), în timp ce în Italia, numărul angajaților pe cont propriu originari din statele din afara UE a crescut ușor în 2008 față de 2007 (cu 15.079) (Koehler et al., 2010).

¹ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>

CASETA 1. Migranții români, prinși între două crize

Dâmbovița este unul dintre județele cu cea mai înaltă rată a migrației către Spania, dar destinațiile precum Italia sau Germania sunt și ele populare. Curioși să stăm de vorbă cu cineva care și-a pierdut locul de muncă în străinătate, am dat o tură prin câteva comune din județ, în încercarea de a-l descoperi pe migrantul revenit acasă. Primărița și viceprimarul din Nucet s-au chinuit vreun sfert de oră până au putut să ne recomande un tânăr, Radu B., care, înainte de a rămâne șomer, lucrase în Spania pe un șantier de construcții. Aparent, era singurul de acest gen pe care îl cunoșteau. La adresa indicată, ne-a întâmpinat o femeie îmbrăcată într-o salopetă stropită și cu mâinile murdare de vopsea, care era mama lui Radu: el plecase în Spania cu doar cinci zile în urmă. Sora lui, care rămăsese acolo, reușise să-i facă rost de un loc de muncă la abatorul unde muncea și ea. Cu trei luni mai devreme, tânărul venise pregătit să rămână în satul lui și să înceapă o nouă viață. După ceva căutări, a reușit să-și găsească un loc de muncă la o agenție de pază privată din București, unde i s-a oferit un salariu de 900 lei, numai că un drum dus-întors până în capitală costă 20 de lei pe zi. La sfârșitul lunii, constata că jumătate din salariu se ducea pe transport. Și atunci a decis că, oricât de rea ar fi fost criza în Spania, tot mai bine s-ar descurca acolo, chiar și cu salariul de la abator. Din cele cinci comune pe care le-am străbătut în lung și-n lat, acest tânăr, la care am ajuns prea târziu, era, pare-se, singurul migrant revenit acasă din cauza crizei. O criză și mai rea îl alungase de acasă înapoi în Spania.

De fapt, migranții români sunt puși în situația de a alege între două rele, iar criza de acasă pare să fie mai rea decât cea din străinătate. E adevărat că în județul Dâmbovița rata șomajului a crescut cu două puncte procentuale, de la 5% (cât era în septembrie 2009), la 7%, în timp ce în Spania șomajul este în jur de 20%. Dar o analiză mai atentă a cifrelor ne arată că situația este mult mai dramatică decât pare la prima vedere de fapt, creșterea numărului șomerilor din județ de la 10.562 (în septembrie 2008) la 15.698 s-a produs din cauza intrării în sistem a unui nou val de beneficiari ai indemnizației de șomaj, adică persoane care și-au pierdut recent locul de muncă.

Numărul acestora a crescut de la 1.485 la 6.919, ceea ce înseamnă o creștere reală de patru ori a numărului celor care au rămas fără un loc de muncă în decursul ultimului an. Situația nu e specifică numai județului Dâmbovița, se regăsește în toată țara. În același timp, oferta de locuri de muncă s-a diminuat drastic. Dacă, înainte de criză, la Agenția de Ocupare

a Forței de Muncă din Târgoviște erau scoase lunar la concurs aproximativ 800 de posturi, în 2009 numărul lor s-a redus la 150. La nivel național, locurile de muncă oferite anul trecut prin intermediul ANOFM au scăzut cu aproape jumătate față de 2008.

În acest context, deși nu există date statistice în sprijinul acestei afirmații, decizia migranților de a rămâne în țările de destinație nu mai uimește pe nimeni și contrazice temerea intens exploatată de mass-media referitor la hoardele de migranți care sunt gata să se întoarcă acasă pentru a îndesa rândurile șomerilor, și așa numeroși. Din contră, cei ce se întorc par a fi destul de puțini și, de multe ori, revenirea lor e doar temporară. De exemplu, la aceeași agenție de ocupare a locurilor de muncă din Târgoviște, au fost înregistrate în ultimele luni ale anului 2009 aproximativ 100 de cereri de eliberare a unor formulare necesare pentru primirea dreptului la șomaj în Spania, conform regulamentului 1408/71 privind aplicarea regimurilor de securitate socială în raport cu lucrătorii salariați și cu familiile acestora care se deplasează în cadrul UE. Aceasta înseamnă că românii, atunci când au posibilitatea, preferă să trăiască în Spania din ajutorul de șomaj spaniol, decât să vină înapoi acasă. În același timp, au fost înregistrate numai trei cereri de transfer a indemnizației de șomaj din Spania în România – conform regulamentului 1408/71, orice cetățean comunitar poate beneficia de exportul indemnizației de șomaj dobândite într-un stat atunci când își caută un loc de muncă într-un alt stat, pe o perioadă de maximum trei luni. De obicei, majoritatea celor care optează pentru această soluție sfârșesc prin a nu-și găsi locul de muncă dorit și atunci își îndreaptă speranțele, ca și anterior, către Vestul Europei.

*(fragment de articol, semnat de V. Stoiciu
și apărut în Dilema Veche)*

1.2. Evoluția remitențelor în timpul crizei economice

Conform datelor Băncii Mondiale, remitențele au intrat pe un trend descendent începând cu a doua jumătate a anului 2008, după ce au crescut substanțial în perioada 2007-2008, depășind însă estimările Băncii Mondiale și atingând cifra de 328 miliarde USD la nivel global (cu 15% mai mult decât în 2007) (Ratha et al., 2009). După cum reiese din tabelul 2 remitențele în anul 2009, la doi ani de la instalarea crizei economice, erau totuși mai mari decât în 2006, adică înainte de declanșarea crizei.